

SANOAT KORXONALARIDA INNOVATSION RIVOJLANISH OMILLARI

**Jo'rayev Bobomurod
Abdimuminovich**

**“LANDHOUSE” Mas’uliyati cheklangan jamiyat,
Ma’muriy boshqaruv hodimlari, Texnik nazorat bo’yicha
muhandis**

Zamonaviy iqtisodiyot sharoitida sanoat korxonalarining raqobatbardoshligini oshirish, ishlab chiqarish samaradorligini ta'minlash va yangi bozorlarga chiqish imkoniyatlarini kengaytirishda innovatsion rivojlanish muhim ahamiyat kasb etadi. Innovatsiyalar ishlab chiqarish jarayonlarini takomillashtirish, resurslardan foydalanish samaradorligini oshirish, mahsulot sifatini yaxshilash va korxonalarning texnologik salohiyatini mustahkamlashga xizmat qiladi. Shu sababli sanoat korxonalarida innovatsion rivojlanishni rag'batlantiruvchi iqtisodiy, moliyaviy, texnologik va tashkiliy omillarni aniqlash dolzarb ilmiy-amaliy masalalardan biri hisoblanadi.

OECD tadqiqotlarida innovatsiyalar korxonalar unumdorligini oshirish va uzoq muddatli iqtisodiy o'sishni qo'llab-quvvatlovchi muhim omil sifatida qaraladi [1]. Fikrimizcha, sanoat korxonalarida innovatsion rivojlanish faqat yangi texnologiyalarni xarid qilish bilan cheklanmasligi, balki boshqaruv tizimini takomillashtirish, xodimlar malakasini oshirish va ilmiy ishlanmalarni ishlab chiqarishga joriy etishni ham qamrab olishi lozim.

O'zbekistonda innovatsion rivojlanishning holatini baholashda innovatsion faoliyat hajmi, innovatsiyalarni joriy etayotgan korxona va tashkilotlar soni hamda innovatsion xarajatlar dinamikasini o'rganish muhimdir. O'zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo'mitasining SIAT ma'lumotlar bazasida keltirilgan ko'rsatkichlar mamlakatda innovatsion faoliyatning iqtisodiy ko'lamini baholash imkonini beradi [2; 3].

1-jadval.

O'zbekistonda innovatsion faoliyatning ayrim ko'rsatkichlari, 2020–2024-yillar

Ko'rsatkich	2020	2021	2022	2023	2024
Korxona va tashkilotlarning innovatsion hajmi, mlrd so'm	31 142,8	27 378,6	40 451,6	55 746,5	63 604,4
Innovatsion xarajatlar, mlrd so'm	6 830,0	17 680,8	19 130,6	10 616,5	9 739,3

Innovatsiyalarni joriy qilgan korxona va tashkilotlar soni, birlik	1 217	1 151	1 323	5 026	1 835
--	-------	-------	-------	-------	-------

Manba: O‘zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo‘mitasining SIAT rasmiy ma’lumotlari [4]

Jadval ma’lumotlariga ko‘ra, korxona va tashkilotlarning innovatsion hajmi 2020-yildagi 31 142,8 mlrd so‘mdan 2024-yilda 63 604,4 mlrd so‘mga yetgan. Bu davrda ko‘rsatkich qariyb 2 baravar oshgan, 2023–2024-yillarda esa 14,1 foizga ko‘paygan. Mazkur o‘zgarish innovatsion faoliyatning iqtisodiy hajmi kengayganini ko‘rsatadi, biroq ushbu ko‘rsatkichning o‘sishi sanoat korxonalarining mehnat unumdorligi yoki rentabelligi aynan shu miqdorda oshganini anglatmaydi.

Shu bilan birga, innovatsion xarajatlar 2023-yildagi 10 616,5 mlrd so‘mdan 2024-yilda 9 739,3 mlrd so‘mga tushgan. Bu qariyb 8,3 foizlik kamayishni anglatadi. Innovatsion hajmning o‘sishi bilan xarajatlarning pasayishi innovatsion faoliyat natijalari va unga yo‘naltirilgan resurslarni alohida baholash zarurligini ko‘rsatadi. Biroq mazkur ikki ko‘rsatkich turli mazmunga ega bo‘lgani sababli, ularning o‘zgarishi asosida innovatsion investitsiyalar samaradorligi haqida yakuniy xulosa chiqarish uchun qo‘shimcha ma’lumotlar talab etiladi.

Sanoat korxonalarida innovatsion rivojlanishning asosiy omillari sifatida quyidagilarni ajratish mumkin:

1. Moliyaviy ta’minot — ilmiy-tadqiqot ishlari, yangi texnologiyalar va ishlab chiqarishni modernizatsiya qilish uchun yetarli mablag‘larning mavjudligi.

2. Inson kapitali — muhandislar, texnologlar va boshqa mutaxassislarining bilim va malakasi.

3. Raqamlashtirish va texnologik modernizatsiya — avtomatlashtirilgan boshqaruv tizimlari, raqamli ishlab chiqarish va zamonaviy uskunalardan foydalanish.

4. Ilm-fan va ishlab chiqarish hamkorligi — oliy ta’lim muassasalari, ilmiy markazlar va korxonalar o‘rtasida amaliy tadqiqotlar hamda texnologiyalar almashinuvini rivojlantirish.

5. Institutsional muhit — innovatsiyalarni qo‘llab-quvvatlash mexanizmlari, intellektual mulkni himoya qilish va yangi mahsulotlarni tijoratlashtirish imkoniyatlari.

OECDning korxonalar innovatsiyalariga bag‘ishlangan tadqiqotida innovatsion faoliyatni faqat xarajatlar bilan emas, balki korxonalarning tashkiliy xususiyatlari, bilimlardan foydalanishi va innovatsion natijalari bilan birgalikda baholash zarurligi ko‘rsatilgan [1]. Shu nuqtayi nazardan, O‘zbekiston sanoatida innovatsion rivojlanishni jadallashtirish uchun moliyaviy resurslarni kengaytirish bilan bir qatorda, ularning samarali sarflanishi va ishlab chiqarish natijalariga ta’sirini baholash mexanizmlarini ham takomillashtirish lozim.

Sanoat korxonalarining innovatsion rivojlanishi, avvalo, moliyaviy resurslarning yetarliligi va ulardan samarali foydalanish bilan belgilanadi. Yangi texnologiyalarni xarid qilish, ishlab chiqarish jarayonlarini avtomatlashtirish, ilmiy-tadqiqot ishlarini olib borish hamda xodimlarning malakasini oshirish muayyan miqdorda investitsiya talab qiladi. Moliyalashtirish manbalarining cheklanganligi, kredit resurslari qiymatining yuqoriligi va innovatsion loyihalarining qaytish muddati uzoqligi korxonalarning yangi ishlanmalarni joriy etish imkoniyatlarini pasaytirishi mumkin. Shu sababli innovatsion faoliyatni rivojlantirishda korxonaning o‘z

mablagʻlari bilan bir qatorda bank kreditlari, davlat tomonidan qoʻllab-quvvatlash mexanizmlari va xususiy investitsiyalardan foydalanish muhim ahamiyatga ega. OECDning innovatsiyalar boʻyicha yondashuvlarida ham korxonaning ichki salohiyati va tashqi iqtisodiy muhit innovatsion natijalarni shakllantiruvchi muhim omillar sifatida qaraladi [5].

Bundan tashqari, innovatsion rivojlanish faqat moliyaviy mablagʻlar bilan cheklanmaydi. Korxonada zamonaviy texnologik infratuzilmaning mavjudligi, raqamli boshqaruv tizimlaridan foydalanish, malakali kadrlar salohiyati va ilmiy-tadqiqot muassasalari bilan hamkorlik qilish imkoniyatlari ham muhim hisoblanadi. Masalan, ishlab chiqarish jarayonlarini raqamlashtirish resurslar sarfini nazorat qilish, mahsulot sifatini oshirish va ishlab chiqarishdagi yoʻqotishlarni kamaytirishga yordam beradi. Shu bilan birga, xodimlarning yangi texnologiyalarni oʻzlashtirishga tayyorligi va korxonada innovatsion tashabbuslarni qoʻllab-quvvatlovchi boshqaruv madaniyatining shakllangani kiritilgan investitsiyalarning amaliy natijasini belgilaydi. Demak, sanoat korxonasida barqaror innovatsion rivojlanishga erishish uchun moliyaviy, texnologik, kadrlar va tashkiliy omillar oʻzaro uygʻun holda rivojlantirilishi lozim [6].

Tadqiqot natijalari sanoat korxonalarining innovatsion rivojlanishi ishlab chiqarishni modernizatsiya qilish, raqobatbardoshlikni oshirish va resurslardan samarali foydalanish bilan uzviy bogʻliqligini koʻrsatadi. Rasmiy statistik maʼlumotlarda korxona va tashkilotlarning innovatsion hajmi 2020–2024-yillarda sezilarli darajada oshgan boʻlsa-da, innovatsion xarajatlarning soʻnggi yillarda kamayishi innovatsion resurslardan foydalanish samaradorligini chuqurroq oʻrganish zarurligini koʻrsatadi.

Shundan kelib chiqib, sanoat korxonalarida innovatsion rivojlanishni jadallashtirish uchun quyidagi takliflar ishlab chiqildi:

- korxonalarning texnologik modernizatsiya va ilmiy-tadqiqot faoliyatini moliyalashtirish imkoniyatlarini kengaytirish;
- ishlab chiqarishga raqamli texnologiyalar va energiya tejamkor uskunalarni joriy etishni ragʻbatlantirish;
- korxonalar bilan oliy taʼlim muassasalari oʻrtasidagi ilmiy-amaliy hamkorlikni rivojlantirish;
- innovatsion loyihalarning samaradorligini ishlab chiqarish unumdorligi, mahsulot tannarxi va qoʻshilgan qiymat koʻrsatkichlari orqali baholash;
- kichik va oʻrta sanoat korxonalarining innovatsion texnologiyalardan foydalanish imkoniyatlarini kengaytirish.

Umuman olganda, sanoat korxonalarida innovatsion rivojlanishni taʼminlash moliyaviy, texnologik, tashkiliy va inson kapitaliga oid omillarni oʻzaro uygʻunlashtirishni talab etadi. Taklif etilgan yoʻnalishlarni amalga oshirish korxonalarning innovatsion salohiyatini mustahkamlash va uzoq muddatli iqtisodiy samaradorligini oshirishga xizmat qilishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar roʻyxati

1. OECD. (2009). Innovation in Firms: A Microeconomic Perspective. OECD Publishing, Paris. <https://doi.org/10.1787/9789264056213-en>

2. Oʻzbekiston Respublikasi Milliy statistika qoʻmitasi. Korxona va tashkilotlarning innovatsion hajmi. SIAT rasmiy statistik maʼlumotlar bazasi. <https://siat.stat.uz/data/824/?lang=uz>

3. O'zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo'mitasi. Korxona va tashkilotlarning innovatsion xarajatlari. SIAT rasmiy statistik ma'lumotlar bazasi. <https://siat.stat.uz/data/1406/>

4. O'zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo'mitasi. Innovatsiyalar joriy qilgan korxona va tashkilotlar soni. SIAT rasmiy statistik ma'lumotlar bazasi. <https://siat.stat.uz/data/3183/>

5. OECD/Eurostat. (2018). Oslo Manual 2018: Guidelines for Collecting, Reporting and Using Data on Innovation, 4th Edition. OECD Publishing, Paris/Eurostat, Luxembourg. <https://doi.org/10.1787/9789264304604-en>

6. O'zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo'mitasi. Korxona va tashkilotlarning innovatsion hajmi. SIAT statistik ma'lumotlar bazasi. <https://siat.stat.uz/data/824/?lang=uz>